

מדליקה לשם חנוכה¹, ולכאורה ציבור דצריהם דגם
אם הנחה עושה מצוה כנר חנוכה, היינו דווקא כנר
הדולק לשם חנוכה, וכגון כנר של חש"ו שע"י
הדלקתו חשיב הנר כנר חנוכה, ואף שאין הדלקתם
עושה מצוה למ"ד הדלקה עושה מצוה, היינו מפני
שאין צידס לקיים מצוה הדלקה דלאו בני מיטבד
מצוה נינהו, אבל חפלא של נר חנוכה חייל ע"י
הדלקתם, וע"כ עדיף טפי הדליקה חש"ו מהיתה
לדוקה ועומדת מערב שבת.

וא"כ הרי מוכח דגם למעשה הדלקה של חש"ו יש
תורת נר חנוכה, וא"כ קשה למש"נ למה למ"ד
הדלקה עושה מצוה אם הדליקה חש"ו לא עשה ולא
כלום, הא החפלא של הנ"ח הוא הפוטר, ובמה גרעו
מקטן שהגיע לחינוך.

ויתכן לומר דאין כוונת התו' דע"י הדלקת חש"ו הו"ל
נר חנוכה, אלא שאם הדליקה לשם שבת הדלקה
לשם דבר אחר מפקיע שם כ"ח, משא"כ אם הדליקה
חש"ו לשם נר חנוכה, הפקעה מיהא אין כאן, ול"ע צל'
התו' ובל' חידושי הרשב"א כאן, ואכתי ל"ע.

ולעיקר קושיית התו' עיין ברש"י שפירש "ומדליקה
למצוה הלילה", ויתכן דרש"י בא לישב
קושיית התו', דדווקא נר שהיה דלוק מאתמול יש בו
הפקעה מעיקר שם נר חנוכה, ומשום דהוא נר של
אתמול, אבל בהדליקה חש"ו משתקע החמה הו"ל נר
דיומא ואפשר לקיים בו מצוה נר חנוכה.

שהוא מחויב כנ"ח ממצוה חינוך, והדלקתו היא
הדלקה של נר חנוכה, וממילא ע"י הדלקתו נפטר גם
הגדול, דהא אין הגדול צריך לשליחתו ולמעשה
ההדלקה של הקטן, אלא עלם הנר הוא הפוטר, ונר
חנוכה מיהא הוי גם בהדלקת קטן.

ומיושב² היטב סתירת השו"ע, דלגבי מקרא מגילה
סתם דגם קטן שהגיע לחינוך אינו מו"א
גדול ידי חובתו, דשאני מקרא מגילה דהקטן צריך
להו"א אחרים ידי חובתו, ושייך שם הדין דכל שאינו
מחויב בדבר אינו מו"א אחרים ידי חובתו, וחובת
קטן שאינה אלא מדין חינוך אינה חשובה כחיוב כלל
לגבי חובת גדול שהיא מעיקר מצוה מקרא מגילה,
וקטן הוי תרי דרבנן לגבי גדול דהוי חד דרבנן, וע"כ
הוא חשוב לגבי גדול כלאו בר חיובא ואינו ראוי
להו"או ידי חובתו.

אך יעוין בשמעתא דהדלקה עושה מצוה או הנחה
עושה מצוה (שבת כג, א), דמבואר שם דלמ"ד
הנחה עושה מצוה, עששית שהיתה דולקת כל היום
של שבת, למו"ש מכבה ומגביה ומניחה ומדליקה,
ומבואר דבהנחה לצד לא סגי כיון שהיתה כבר דלוקה
ועומדת, ואילו לגבי אם הדליקה חרש שוטה וקטן
מבואר בקוגיא שם דמהניא הנחה בלא כיבוי, ועיין
בתו' שם ד"ה מכבה שעמדו בקושיא זו וז"ל, "אטו
מי גרע דלוקה ועומדת מהדליקה חש"ו, וי"ל דמירי
שהדליקה מתחלתה לצורך שבת ולכך גרע מהדליקה
חש"ו דהתם שמדליקה בעתה ניכר הדבר שהוא

סימן קעה

בענין ברכת נר חנוכה

ההם בזמן הזה, בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו
והגיענו לזמן הזה, וכל הרוחה אותה ולא צריך מצרך
שמים שעשה נסים לאבותינו ושהחיינו. ובהגהות
מיימוניות שם (אות ב') הביא ב' דעות לענין מי

כתב הרמב"ם בפ"ג מהל' חנוכה הלכה ד',
"והמדליק אותה בלילה הראשון מצרך ג'
צרכות ואלו הן, בא"י אמ"ה אקצ"ו להדליק נר של
חנוכה, בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו צימים

שרואה נר חנוכה של אחר דולק ודעתו להדליק אח"כ צביתו, אם מצרך שעשה נסים ושהחיינו על הראיה, ע"ש. ומפשות לשון הרמז"ס שכתב וכל הרואה אותה ולא צריך וכו' משמע שכל זמן שלא צריך לר"ך לנר על הראיה אע"פ שדעתו להדליק לאחר זמן.

ועיין עוד בהגהות מיימוניות שם (באות א') שהביא ממסכת סופרים (פ"כ ה"ו) שמצרכים שהחיינו ושעשה נסים לאחר ההדלקה, וזרמ"א סי' תר"ע סעי' ז' הביא בשם המהרי"ל שיצרך כל הצרכות קודם שיתחיל להדליק כדי שיהיו כל הצרכות עוזר לעשייתו, ול"ז צביאור פלוגתתו.

והנה יש לעיין בגדר צרכות שעשה נסים שמצרכין כשמדליקין נרות חנוכה, אם יסודה כדין צרכת המלוות, והיינו דחיוצ הדלקת נרות תרתי איתנייהו ציה, חדא, עלם מעשה המלוה של הדלקה שתקנו חז"ל, ועוד יש צו חיוצ לפרסם את הנס וכמש"כ הרמז"ס בהל' ג, ועל מעשה המלוה של ההדלקה מצרכים להדליק, ועל החיוצ להראות ולגלות הנס מצרכים שעשה נסים, או"ד דצרכת שעשה נסים שאנו מצרכין בשעת ההדלקה היא משום לתא דצרכת הרואה, ואין זה צרכת המלוות על המלוה לפרסם את הנס כלל, אלא שהוא מצרך על הראיה דכל מדליק הרי הוא גם רואה.

ונראה דהנך צ' פלוגתות שהבאנו לענין הצרכות מיתלח תליא בצפק זה, דאי נימא דיסוד צרכת שעשה נסים הוא צרכת המלוות על פרסום הנס, א"כ לר"ך לצרך גם צרכה זו קודם ההדלקה וכשאר כל צרכת המלוות דעלמא שצריך לצרכן עובר לעשייתו וכמש"כ המהרי"ל, וכן אם רואה נר דולק של חבירו ודעתו להדליק אח"כ צביתו לר"ך להמתין מלצרך עד שיצוא לציתו וידליק בעצמו ויצרך שעשה נסים על מלות פרסומי ניסא, ולא יצרך עכשיו בשעת הראיה שאין הצרכה כעת בשלמותה שאינו אלא רואה את פרסום הנס, וטפי עדיף לצרך כשמדליק בעצמו שאז יצרך צרכה זו בשלמותה בתורת צרכת המלוות על מעשה המלוה לפרסם את הנס.

אבל אי נימא שאין זה משום צרכת המלוות כלל אלא שכל מדליק הוא ג"כ רואה ומתחייב על הראיה גרידא, א"כ לר"ך לצרך בדוקא לאחר ההדלקה וכדאיתא במסכת סופרים, וכן מי שראה נר דולק אף אם דעתו להדליק צביתו, יצרך עכשיו ואין לו מה להמתין עד שיצוא לציתו להדליק, דכלא"ה כל ענין הצרכה הוא על הראיה גרידא. [והגר"ח הי' מזהר בחזרתו מביהכ"נ לאחר מנחה שלא להסתכל בחוץ כדי שלא יכנס לספק דצרכת הרואה].

ומנהג הגר"ח היה כלילה הראשון לצרך את כל הג' צרכות קודם ההדלקה, אבל מהלילה השני ואילך היה מצרך קודם ההדלקה רק צרכת להדליק, ומדליק נר אחד, ואח"כ מצרך שעשה נסים ומדליק את שאר הנרות, וזה היה יולא ידי צ' השיטות, דאם צרכת שעשה נסים היא צרכת הרואה הרי הוא רואה את הנר הראשון, ואם היא צרכת המלוות על פרסום הנס הרי עדיין לא דליק את שאר הנרות, והצרכה חלה על הנרות שידליק אח"כ.

ובאמת כבר נסתפקו גדולי האחרונים בדין מהדרין ומהדרין מן המהדרין דנרות חנוכה, אם יכול לצרך על הנר השני היכא ששכח לצרך קודם הדלקת הנר הראשון, ועיין בזה בתשו' רעק"א חיינא (סי' יג) ועוד, וכן אם יכול כל אחד מצבי הבית לצרך בהדלקתו רק אם כיוון שלא ללאת בהדלקת הצעה"צ (וכמש"כ המג"א (תרע"ז, ט) בשם המהרי"ל ועוד אחרונים), דאפשר שאף אם כבר ילא י"ח עיקר החיוצ דהנר הראשון או שלא בהדלקת הצעה"צ, מ"מ עדיין יכול לצרך על מלות המהדרין או אף על מלות מהדרין מן המהדרין שיש לו. ומהנהגת הגר"ח והגרמ"ס הנ"ל שצירכו צרכת שעשה נסים בין הדלקת הנר הראשון לשני אפילו להשיטה שהוא צרכת המלוות, מתבאר שנקטו דאיכא שפיר חיוצ צרכה על דין הדלקת נרות של המהדרין, ואפשר לצרך גם צרכת להדליק על הנר השני.

כסותו ולשאל על הפתחים כדי להדליק את כל הנרות שכתב שם לעיל, וכמו שהקדים שם שר"ך אדם להזהר במלות נר חנוכה ולהוסיף בשבח הקל (וכ"כ האו"ש), והיינו משום דכולן חשובים כחפלא של נרות חנוכה בשוה.

ועוד נראה בזה, דהנרצה שמזכירים על הדלקת הנרות אינה על קיום המצוה של נר חנוכה, שהרי אם הוא מדליק עם השקיעה ועדיין לא הגיע חנוכה הלא הוא מזכיר על ההדלקה שעושה קודם לזמן המצוה, [והעיר כבר בזה בתה"ד (סי' ק"צ)], ועיין מש"כ בזה לעיל (סימן קס"ח) בענין זמן הדלקת נרות חנוכה], אלא שהנרצה נתקנה על עמם עשיית החפלא דנרות חנוכה אף אם אינו מחוייב בעיקר חיוב ההדלקה, וממילא שפיר יכול לזכור גם ברכת להדליק על הנר השני דמ"מ חפלא של נר חנוכה הוא.

ונראה שהטעם בזה דשייך חיוב ברכה על הנר של המהדרין, משום דדין מהדרין ומהדרין מן המהדרין בנרות חנוכה אין זה דין הידור בעלמא, אלא דיש בהדלקה זו חלות שם דנר חנוכה, והוא גופא תקנת מהדרין שאפשר לקיים המצוה בנר לכל אחד ואחד ומוסיף והולך, וכ"ז בכלל עיקר הקיום דנ"ח, וכל הנרות אסורין באותו איסור הנאה דהנר הראשון, דכולן חפלא דנרות חנוכה הם בשוה, [ועיין ברמ"א (תרע"ד) ח] ובפוסקים שם שנחלקו בזה לענין האיסור להדליק מנר לנר אי שרי להדליק מהנר הראשון לנר השני או לא].

ובן משמע מדברי הרמב"ם בפ"ד הי"ז שכתב בזה"ל, "אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק", ומשמע מפשטות לשונו שר"ך למכור את

סימן קעו

ברין אכסנאי בנרות חנוכה

הבית והוי מעשה הדלקה עצורס, אבל באכסנאי מכיון שאין לו בית אינו חייב להדליק אלא רק משום החובת גזרא שעליו, ולא משום חובת נר איש וביתו, וע"כ אין ההדלקה של בעה"ז מועילה לגבי האכסנאי מהדין דנר איש וביתו, ומשום"ה עליו להשתתף צפרוטה עם הבעה"ז שיש לו חובת הדלקה בביתו, וע"י ההשתתפות צפרוטה הוא חשוב כשלוחו למעשה ההדלקה.

ולפ"ז היה נראה לומר דאף דקיי"ל שאין אדם יולא בהדלקת נרות חנוכה שמדליקין צביהכנ"ס שהרי לא היתה ההדלקה בביתו, מ"מ אכסנאי שאין לו בית שפיר יולא ידי חובתו בהדלקת נרות צביהכנ"ס, שאין לו חיוב הדלקה אלא בתורת חובת גזרא, וכל שיש על הנרות חלות שם דנר חנוכה יכול

קיי"ל (באו"ח תרע"ז, ח) דאכסנאי שאין לו בית חייב להשתתף עם הבעה"ז צפרוטה. ויש לעיין בזה דממנ"פ, אם אנו דנים להאכסנאי כאחד מבני ביתו של הבעה"ז, א"כ למה אינו יולא בהדלקתו ולמה לריך עוד להשתתף צפרוטה, ואם לא חשיב כאחד מבני הבית א"כ אמאי מחייבין ליה כלל בהדלקה מאחר שאין לו בית.

והמוברח ומבואר מזה, דאמנם עיקר החיוב דנרות חנוכה הוא להדליק בביתו בכדי שיהיה נר חנוכה דולק בכל בית ובית, אבל נוסף לזה יש גם חובת גזרא להדליק נ"ח וכל איש ואיש חייב במעשה הדלקה, והא דקיי"ל דכל בני הבית יולאים בהדלקת אחד מבני הבית נראה שהוא מדין נר איש וביתו, שמעשה ההדלקה בבית חל בשביל כל בני

ללאת י"ח אם משתתף בהדלקה זו, וגם הדלקת נרות דציהכנ"ס שפיר איכא זהו דין נר של חנוכה, ויכול ללאת זהם ידי חובת גברא שלו, אלא אין זהם תורת נר איש וביתו, ורק אכסנאי שפטור מדין נר ביתו יולא בנר דציהכנ"ס.

¹¹³⁴⁵⁶⁷ועיין כן צ"י (סי' תרע"א) שכתב בשם הכלבו דזהו כל עיקר תקנת הדלקת נרות דציהכנ"ס להוליא את האורחים שאין להם בית ידי חובתם, ובהגהות מהר"צ פרנקל לשו"ע שם כתב כן להדיא דאכסנאי יולא י"ח בנרות של ציהכנ"ס וז"ל, "צריכ"ס מצואר הטעם דאין יולאים בנרות המדליקין צציהכ"ס, דמלות חנוכה נר איש וביתו, ולפ"ז יש לכאורה לומר דאם אורח מדליק נרות צציהכ"ס א"צ להדליק באכסנאי, דגופיה נפטר צמה שמדליקין עליו צציהכ"ס ובביתו מדליקין עליו".

ולדברינו נראה דאף אם אין מדליקין עליו בביתו יולא י"ח, דבלא"ה אין בהדלקה באכסנאי קיום של נר איש וביתו.

והנה הרמב"ם צפ"ד הי"א כתב וז"ל, "אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו אינו לריך להדליק עליו במקום שנתארח בו, אין לו בית להדליק עליו בו לריך להדליק במקום שנתארח בו ומשתתף עמהן בשמן". והנה ממה שכתב הרמב"ם בתחילה דאורח שמדליקין עליו בתוך ביתו, אינו לריך להדליק משום

דיש לו בית, משמע דאורח כשהוא נשוי ומדליקין עליו בתוך ביתו, נקרא ביתו במקום הראשון שהוא עיקר דירתו [ומשמע מדברי הרמב"ם דנקט "שמדליקין עליו בתוך ביתו", דלאו דוקא אשתו משום דאשתו כגופו, אלא כל שמדליקין עליו מי שהוא בתוך ביתו, בחר ביתו אזלין], וזה נראה מצואר היטב למש"כ דאכסנאי אין לו קיום של נר איש וביתו באכסנאי שלו, בביתו אינו אלא במקומו הראשון.

ובזה יש לישב קושית האחרונים בזה דלא אמרינן באכסנאי שמדליקין עליו בתוך ביתו דין מהדרין נר לכל אחד ואחד, דהוא משום דדין מהדרין הוי רק בביתו שיש קיום של נר ביתו, וביתו הוא במקום עיקר דירתו ואינו במקום האכסנאי, ורק בפניו שאין לו בית כלל, תיקנו לו דין הדלקה מחודש במקום האכסנאי ללאת ידי חובת חיוב ההדלקה דרמי אגברא, ואין בהדלקה זו קיום של נר ביתו כלל, אלא דהגברא יולא י"ח בהדלקה זו, אבל בנשוי או שיש לו הורים ושאר בני בית המדליקים עליו בביתו, כל עיקר חיובו הוא בביתו שדר בו כל השנה ולא במקום שמתארח, ואין לו קיום הדלקה במקום אחר, ולא מיבעיא דדין הידור ליכא בזה וכמש"כ, אלא דגם אין לו לחייב את עצמו ע"י שיכוון שלא ללאת בהדלקה שמדליקין עליו בביתו, או ע"י שידליק קודם שידליקו בביתו כמש"כ המ"צ (תרע"ז, טז), בביתו הוא דוקא שם ולא כאן, וממילא לא שייך במקום זה שום הדלקה לפי דברי הרמב"ם.

סימן קעו

בענין על הנסים בבהמ"ז

והנה הרמב"ם אי אפשר לפרש כשיטת רש"י, כי הרמב"ם לא הביא כלל על הנסים בהל' חנוכה אלא בהל' תפלה והל' ברכות, ומשמע דזהו מדיני תפלה וברכות ולא ממצות היום, ולעומת זה צפ"ג הל' ג' כתב שתק"ח היא שיהיו שמונת ימים אלו ימי שמחה

בגמ' שנת (כד, א) איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בצרכת המזון, ופרש"י דצתפילה פשיטא לן שמזכיר שהרי להלל והודאה נקבעו, והיינו דס"ל לרש"י דהזכרת על הנסים היא חלק מגוף התקנה שתיקנו להודות ולהלל בימי החנוכה.

והלל ומדליקין בהן את הנרות, הנה השמיט הרמב"ם הודאה וקבע להדלקה במקומן, וכבר ביארנו במק"א (בסימן קס"ה) דהרמב"ם מפרש הודאה להדלקת הנרות וכפי' התורי"ד בגמ' שם, וכמשמעות הרמב"ם בפ"ד הל' י"ב עיין שם, וא"כ ל"ב החילוק בין תפלה לברהמ"ז לענין על הנסים.

אולם התוס' שם פירשו דתפילה פשיטא דמזכיר משום דתפילה בציבור הוא ואיכא פרסומי ניסא, אבל בברהמ"ז שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי.

ולפי שיטת התו' יש לעיין אם יש חיוב להזכיר על הנסים במתפלל בביתו ביחידות, או בתפילת מעריב שאין בה חזרת הש"ץ וליכא פרסום הנס, או דימא דכיון דכבר קבעו על הנסים בתפלה, זהו חלק מנוסח התפלה בין ביחיד ובין ברבים וגם בתפילת מעריב, ומשא"כ ברהמ"ז לעולם היא ביחיד ואינה בציבור. [א"ה, ולמסקנא דמזכיר גם בברהמ"ז בודאי לא גרע ביחיד ותפילת מעריב מברהמ"ז].

אולם לכאורה אפשר לבאר את ספיקת הגמ' באופן אחר, דהנה ידועה מחלוקת הפוסקים בהתחיל את סעודתו בע"ש ובא לדרך כליל שבת לאחר שקידש עליו היום, או להיפך כשקעד בשבת ובא לדרך ברהמ"ז במו"ש, אי אזלינן בתר שעת הסעודה, או בתר הזמן דברהמ"ז, עיין בשו"ע אור"ח (סי' קפ"ח ס"י) ובנו"כ שם. ושורש הספק הוא מה המחייב את הזכרת היום בברהמ"ז, האם גוף הסעודה מחייבתו בצרכה דשם סעודת שבת עלה, או דילמא חיובו תלוי בזה שזמן הנכרה הוא בשבת, והזמן הוא שמחייבו בהזכרת מעין המאורע, וזהו תלוי מחלוקת הפוסקים הנ"ל, ופשוט.

ובזה אפשר לבאר את ספיקת הגמ', דבשלמא בתפלה בודאי הוא מחויב בהזכרה כיון שעלם התפלה היא בזמן של חנוכה [וכן בר"ח], וגם דיום הוא שנתחייב בג' תפלות והתפלה היא תפלת יומין דחנוכה, אבל בסעודה הרי אין חיוב סעודה כלל בחנוכה וכש"כ הפוסקים בסי' תר"ע, ואי בעי

אכיל ואי בעי לא אכיל, וגם עיקר חנוכה דרבנן ואינו חשוב לקבוע את הסעודה בשם סעודת חנוכה, וא"כ מהיכ"ת שיתחייב להזכיר של חנוכה בברהמ"ז, והלך השני בגמ' ס"ל דמ"מ היא סעודת חנוכה, או דזהו גופא נסתפקו בגמ' דאולי ההזכרה תלויה ביום ולא בסעודה. [וכה"ג יש לפרש את ספיקת הגמ' בר"ח האם מכיון שלא אסור במלאכה אינו חשוב לקבוע את סעודתו לשם ר"ח, או דלמא כיון דר"ח דאורייתא הו"ל סעודת ר"ח].

ואשר מהאי טעמא מיושב הא דלא הזכירו בגמ' אלא חנוכה, ולא נסתפקו אם גם צפורים חייב להזכיר בברהמ"ז, והלא גם פורים הוא מדרבנן כחנוכה, ועכ"פ לא עדיף מר"ח, ול"ע אמאי לא שו"ט בגמ' צדין של על הנסים דפורים. אך למש"נ מיושב היטב דשאני פורים שהוא יום משתה ושמחה, ובודאי שם סעודת פורים עלה וחייב להזכיר בעל הנסים, ואפילו כלילה אף דקיי"ל דסעודת פורים שעשאה כלילה לא ילא ידי חובתו, ידי חובתו לא ילא אבל שם סעודת פורים עליה [ועיין ברמ"א (תרכ"א, ח) שכתב ע"ז "ומ"מ גם כלילה ישמח וירצה קצת בסעודה", כיון דיום משתה ושמחה הוא], ולהכי פשיטא להגמ' שמזכירין על הנסים צפורים.

ויש לדון דגם לפשיטות הגמ' דמזכירין גם בשל ר"ח וגם בחנוכה דרבנן, היינו טעמא דמ"מ גם היום הוי מחייב בהזכרה, אף שסעודת חנוכה דרבנן לא חשיבא סעודת חנוכה כלל, אלא מנהג בעלמא. וא"כ לדינא אם אכל ביום חנוכה וכן בר"ח ובא לדרך כלילה שלאחריהם, פשיטא שאינו מזכיר של ר"ח ועה"כ דחנוכה, דאפילו אם בשבת לריך להזכיר כי שם סעודת שבת עליה, בר"ח וחנוכה אין שם סעודת היום עליהם, ולכו"ע אין חובת הזכרה אלא בר"ח וחנוכה עלמם, ול"ע בדברי השו"ע סו"ס קפ"ח שם, עיין עלה.

עוד נראה לבאר את החילוק בין תפלה לברהמ"ז, דהנה חיוב אמירת על הנסים הוא בהודאה, דאין על הנסים הזכרה של מעין המאורע כמו